

**ВИТОКИ ІДЕОЛОГІЇ НАРОДНОГО РУХУ УКРАЇНИ
(в контексті історії українсько-російських відносин)**

Коли талановиті, освічені українці включалися до російської імперської культури, вони виявлялися безповоротно втраченими для України. М. Драгоманов свого часу так пояснював небезпеку цього явища у своїй статті “Втрачена епоха”: “Освічені українці, як правило, трудяться для всіх, тільки не для України і її народу... Вони повинні усвідомити, що кожна людина, яка від’їжджає з України, кожна копійка, що витрачена не на досягнення українських цілей, кожне слово, сказане не українською мовою, є марнуванням капіталу українського народу, а за даних обставин кожна втрата є безповоротною” [1].

Політика залучення Росією на свій бік еліти українського народу задля остаточного придушення їх опору та повного перетворення на етнічних росіян мала значне ідеологічне підґрунтя. І, як відомо, біля її витоків, на жаль так сталося, стояли українці зі світоглядом малоросів — політичних росіян українського походження.

Щоразу в історії перемогу у визвольних змаганнях отримували ті народи, коли цю боротьбу підтримувала просвічена еліта з національно-державним світоглядом. Так здобула незалежність Україна: супроти комуністичної тоталітарної системи вперше постала організована політична сила — Народний Рух України, — об’єднана спільною метою.

Коли ми аналізуємо програму НРУ, говоримо про ідеологію партії, повстають запитання: в якому поколінні з’явилися ці погляди? хто був прабатьками цих ідей? чи є постійна основа цих поглядів у часі? чи мають ці ідеї ціну для нашого покоління і чи є можливість, що вони будуть дороговказами українцям та прислужать нашому поколінню?

Народний Рух України згідно з партійною Програмою сповідує ідеологію національної демократії: “... це синтезуюча ідеологія, яка поєднує вартості консерватизму, лібералізму, соціальної демократії й ставить собі за мету реалізацію цих вартостей у національній демо-

кратичній державі європейського типу. Рух є продовжувачем традицій української національної демократії, започаткованої як політична течія Іваном Франком. Гасло Народного Руху України: “Державність, демократія, реформи!” В цьому зосереджені основні цінності ідеології Руху. Національна, демократична, правова, соціальна держава є основною цінністю в нашій ідеології” [2].

Коли говорять про сучасні політичні партії, то їх поділяють не тільки на праві — ліві, ліберальні — консервативні, а насамперед мають на увазі, що є партії ідеологічні, які мають власну систему цінностей і тому є впізнаваними, і є партії олігархічні, лобістські, байдужі до ідеології або партії — вивіски, яких просто не впізнають. Народний Рух України є партія ідеологічна з часів її заснування В’ячеславом Чорноволом. Юрій Ключковський, один з ідеологів Руху, так характеризує світогляд колишнього лідера і ідеологію НРУ: “В’ячеслав Чорновіл був суспільно-політичним діячем, наскрізь просякнутим ідеологією. Це була людина — особистість з усталеним системним світоглядом, яка активно використовувала цей світогляд для здійснення своєї функції ідейного провідника. Особливість В’ячеслава Чорновола полягала в тому, що він формував світогляд та ідеологію тих, хто був навколо нього. Саме тому ми можемо з повною відповідальністю сказати, що ідеологія Народного Руху України сформована В’ячеславом Чорноволом”. [3] Світогляд самого Чорновола сформувався на ідеях провідних діячів національно-демократичного руху ХІХ століття.

Український національний рух зміцнів протягом ХІХ ст. завдяки діяльності Кирило-Мефодіївського братства, активними діячами якого були геніальний виразник народного духу Тарас Шевченко, історик Микола Костомаров та їхні соратники. Як повідомляє Д. Чижевський, виробленню та укріпленню світогляду братчиків, їх вірі в майбутнє України чимало сприяли і поетичні твори. Поезія Шевченка справила на братчиків та й узагалі на читачів того часу величезне враження: “Це було щось цілком нове, велетенське, великорисе — не лише змістом, але й формою... Тарасова муза прорвала якийсь підземний заклеп, вже кілька віків замкнений багатьома замками, запечатаний багатьома печатями” [4]. Аналізуючи українську літературу національного відродження, Д. Чижевський торкається радикалізму у творчості Т. Г. Шевченка і наголошує на тому, що “...пред-

ставники поміркованих поглядів навмисне “забували” про соціальний та політичний радикалізм Шевченка...”. [5] Для нас цікаво, в яких напрямках цей радикалізм проявлявся? Відповідь на це запитання знаходимо в дослідженні Ярослава Розумного, професора Манітобського університету, яке стосується ролі Російської імперії в українській історії. У науковій праці “Москаль і москальство в Шевченковій поезії” він наголошує: “Референції до чужинця в Шевченковій творчості, його щоденнику й листуванні дуже часті. А їх характер впливає з особистого, національного або загальноісторичного досвіду й поглядів Шевченка на роль чужинця в історії українського народу. Це був основний критерій, яким Шевченко як поет і як людина керувався. І з цієї позиції він картав не лише чужинця, а й свого за його свідому чи несвідому співдію з чужинцем у поневолюванні своєї батьківщини...”. [6] Шевченків час — це час монархічного деспотичного володіння над націями й одночасно — це епоха національного самоусвідомлення, самоутвердження й національного протесту. Розумний у поезії Т. Шевченка аналізує Шевченкове бачення “москаля”, що був “реалізатором ідеї імперії і москальства.” На основі нових матеріалів дослідником виявлено свідоме прикривання поведінки і вчинків “москаля” на Шевченковій землі й запропоновані причини цього маскування: “Протягом цілої радянської епохи поведінка москаля в українській історії тенденційно приховувалася безіменним “солдатом” або зненавидженим у соціалізмі “дворянином.” Професор Розумний аргументовано, з документальних джерел, виявляє та викриває фальсифікацію творців більшовицької імперії, наголошуючи, що “для творців нової імперії — Радянського Союзу, який зводився на підвалинах російського етносу та формувався на його основі, було необхідним заховати заплямований вигляд москаля та відвернути увагу від небезпеки москальства. Треба було створити нове, навіть ідеалізоване, обличчя імперії — гуманної, прогресивної й культурної, а її будівничих оголосити народом іншим від попереднього — братнім і найстаршим у слов’янській сім’ї. Було необхідно піднести історичний і політичний профіль того народу не як займанця, а як творця. Запустити коріння тієї імперії якнайглибше у слов’янську старовину, створити уявлення сили й визначити провідну й цементуючу ролю тієї сили та вкласти це в гімн “непорушного” Союзу, який “навічно” зв’язала “Великая Русь”. Від українців

треба було забрати Шевченка і приєднати його до цього творення, відповідно прокоментувавши і скорегувавши його творчість. А зокрема ті місця історії України, до яких втручалася Росія” [7].

Надзвичайні поетичні властивості і зміст поезії Шевченка викликали світоглядні зміни як у його сучасників, так і у наступних поколінь провідників українського руху. З виступів та публіцистики В’ячеслава Чорновола добре відомо його захоплення поезією Шевченка, її змістом і внутрішньою філософією. Стаття Чорновола у газеті “Час/Time” від 23 лютого 1995 р. №14 називається “Голос народу, “що вгору йде, хоч був запертий в льох”. Чорновіл підсвідомо, як знавець, уживає алегорії Шевченкової поезії, а допитливий читач знайде пояснення у вже згаданого Я. Розумного: “У “Великому льосі” — це три душі, три ворони і три лірники навколо трьох тем — народження, смерті й воскресіння [України], яке мало статися через самопізнання, самоусвідомлення й самоочищення народу від свідомого й несвідомого гріха — зради своєї батьківщини. Три невинні душі відображають у цій містерії несвідомий гріх трьох стадій політичної думки в Україні XVII–XVIII ст. Прися — це символ епохи Б. Хмельницького — народження і формування Гетьманської України. Дівчина-підліток відображає суспільство, яке не підтримало планів гетьмана І. Мазепи, та Немовля — це віддзеркалення суспільства часів Катерини II, себто переможеного суспільства”.

У розвитку й становленні національної свідомості та в кристалізації політичної концепції українського національного руху важливим етапом наприкінці XIX ст. була полеміка, що спалахнула між М. Драгомановим і Б. Грінченком, письменником, педагогом, відомим завдяки його словникові української мови. Це була, як пише Павло Сохань в книзі “Б. Д. Грінченко — М. П. Драгоманов: діалоги про українську національну справу”, полеміка між двома, безперечно, провідними діячами національно-культурного відродження того часу, що уособлювали фактично погляди двох поколінь. М. Драгоманов закінчив Київський університет 1863 р., а Б. Грінченко тільки народився. Отже вона певним чином знаменувала перехід українського національного руху з одного стану в інший — від так званого старогромадівського українофільства до більш організованої і політично цілеспрямованої боротьби нового покоління борців за національно-культурну і державну незалежність України.

Професор Аркадій Жуковський у праці “Національне питання в полеміці між М. Драгомановим і Б. Грінченком” відмічав захоплення ідеями Драгоманова і Грінченка лідера Народного Руху В. Черновола: “Для колишнього публіциста-дисидента, видатного політичного діяча незалежної України В. Черновола “Листи з України Наддніпрянської” є найважливішим “програмним документом національної думки 1890-х рр.”.

Ідеї національного відродження в працях Михайла Драгоманова, Бориса Грінченка, Івана Франка допомогли колишньому лідеру Руху у виборі своєї життєвої позиції, підбиваючи його до праці в напрямі служіння Україні, якій він дав клятву служити з студентських часів: “Під час випускного вечора в університеті пішов на Володимирську гірку і дав клятву, що все життя буду боротися за Україну”. В основі невтомного творчого і громадсько-політичного життя лідера Руху було слово, звернене як до прихильників, так і до опонентів. У сотнях статей, заяв, листів його перо весь час служило боротьбі проти політичної тиранії імпер-комун-соціалістичної опозиції, проти вузьких кланових інтересів та непросвіти. У своїй автобіографії Чорновіл признавався: “Ще під час навчання в університеті в мене сформувалися антиімперські, антикомуністичні переконання”.

Для публіциста-дисидента, видатного політичного діяча незалежної України Черновола ідеї творчості М. Драгоманова, Б. Грінченка, І. Франка та інших видатних мислителів постали найважливішим, невичерпним джерелом національної думки з питання “української справи”, ідеологічним підґрунтям програмних документів НРУ. Про інтерес до особистості Б. Грінченка ми дізнаємося не тільки з автобіографії В. Черновола: “Був активним учасником руху шістдесятників. Займався літературознавчою працею, готував до захисту кандидатську дисертацію, присвячену творчості майже забороненого тоді Бориса Грінченка”. Друг В. Черновола Михайло Косів згадує про студентські роки: “Ми познайомилися у січні 1960 р., під час Різдвяних свят. Він тоді був студентом факультету журналістики Київського університету і працював над дипломною роботою про Бориса Грінченка. ... В’ячеслав завжди був натхненний особливою впевненістю, що Україна буде самостійною. ... Він був упевнений, що створення незалежної Української Держави — історична закономірність”.

В’ячеслав Чорновіл надзвичайно багато зробив для національно-

культурного, політичного і соціального пробудження зденационалізованого українства останньої чверті ХХ століття. Продовжуючи справу своїх попередників, фундаторів ідей українського відродження, на думку Леся Танюка, і ми з ним погоджуємось, він “без перебільшення став першим в сучасній Україні, хто всебічно, як публіцист, структурований практикою філософ дисиденства, людина вершинної суспільно-демократичної думки ХХ століття” обґрунтував і відстоював об’єктивну необхідність незалежного політичного, національно-культурного і соціального відродження України” [8].

Ідейний послідовник Драгоманова Іван Франко мав таку думку про нього: “Він не написав ані одного слова, котре б не відносилось до живих людей, до живих обставин і до тих питань, котрі так чи інакше порушують думки і чуття оточуючої його громади” [9]. Публіцистика В. Чорновола відповідає практичним потребам живих людей та служить джерелом для глибоких роздумів сучасної духовної еліти. Слово було його зброєю, історичні факти в його підпільному журналі “Український вісник”, в заснованій ним газеті “Час/Time” завжди подаються через особистісне сприйняття, авторитет наукової істини і моральність засобів її утвердження. Лесь Танюк у передмові до збірки статей Чорновола пише: “Читаємо його, читаємо уважно, з олівцем, — і ми, сьогоднішні, багато що переосмислимо. І в багатьох випадках знайдемо відповідь на те, як жити далі, куди прямувати, чого стеретися. У нього про це сказано, треба тільки хотіти це побачити” [10].

М. Драгоманов був одним з перших серед українських вчених і культурних діячів, що розгорнув широку, всебічну роботу по ознайомленню зарубіжної громадськості з історичною долею і культурою України. В болгарський період еміграції він і написав свої останні й фактично узагальнюючі праці з української національної справи, зокрема: “Чудацькі думки про українську національну справу” та “Листи на Наддніпрянську Україну” як відповідь на “Листи” Б. Грінченка, вміщені у цьому виданні. В. Чорновіл написав у травні 1966 р. і опублікував один із найсміливіших зразків тогочасної української політичної публіцистики, документальне дослідження “Правосуддя чи рецидив терору?”, а в 1967 р. — документальну збірку “Портрети двадцяти “злочинців” (“Лихо з розуму”), які ознайомили західне суспільство з матеріалами про політичні репресії в Україні.

Публіцистика В. Чорновола, як і листування М. Драгоманова з Б. Грінченком, можна вважати класичною публіцистикою з питань розуміння і поєднання національного, інтернаціонального (космополітичного за термінологією Драгоманова) й соціального в суспільному розвитку взагалі, і, зокрема, проблем історичного шляху національного і культурного самовизначення України та її народу.

Національну незалежність народу Драгоманов завжди вважав одним з головних факторів його духовного розвитку і загального прогресу, хоча його звинувачували у автономізмі. Сам він у полеміці з Грінченком відповів так: “Вони мене лають, між іншим, обрусителем і об’єднителем. Про моє обрусительство говорити не буду, а про моє об’єдинительство скажу...Я ж справді завше хотів побачити об’єдинення освічених, добрих і чесних людей в нашій країні й по сусідніх сторонах і народах коло праці для волі, освіти й добробиту...” [11].

Про незалежницькі погляди Драгоманова повідомляє професор Павло Сохань: “В одному з листів від 21 березня 1889 р. з Женеви в Софію до своєї дочки Ліди та її чоловіка Івана Шишманова М. Драгоманов, говорячи про історичну долю болгар і українців наголошував, що “для правильного розвитку народів, їм треба мати державну незалежність!”. Для вірного розуміння ролі М. Драгоманова в історії українського національно-визвольного руху цікаві думки залишив ще один з його послідовників О. Я. Шульгін. У своїх спогадах він писав: “Драгоманова обвинувачують, що він був федераліст, не розуміючи того, що для реального політика другої половини 19 віку це був максимум вимог; треба пригадати диспропорцію між всесильною імперією та кволим українським рухом, в якому поза кількома видатними діячами панувала аморфна маса селян і зросійщені доценту міста... Зрозуміло, що він прагнув свободи в імперії; це була передумова поширення української національної ідеї в масах”.

Блискуче про М. Драгоманова висловився ідейний послідовник Драгоманова, український письменник і вчений Іван Франко у промові з нагоди 30-річчя діяльності М. Драгоманова: “Драгоманов для нас є чимсь більше, як заслуженим чоловіком. Ми в нім шануємо друга, вчителя, провідника. Через усіх тих 30 літ, а бодай від тоді, коли ми самі стали до прилюдної роботи, голос его був для нас заохотою, осторогою, вказівкою куди йти, голосом сумління — що робити, а чого не робити... Коли ж уряд російський в р. 1876 заборонив

зовсім українську літературу в Росії, Драгоманов один однісінький підняв против сеї заборони голос в з'їзді вчених і писателів цілого світа в Парижі, показавши на французькій мові, чим є українське письменство, які плоди видало доси, яку важну прислугу воно му- сить сповняти для піднесеня просвіти великого руско-українського народу і яку величезну шкоду для розвою просвіти в самій Росії ро- бить той дикий наказ” [12].

Яскрава стаття Симона Петлюри “Драгоманов про українське пи- тання” є оглядом-коментарем праці Михайла Драгоманова “Чудацькі думки про українську національну справу” з приводу видання її в Україні у 1913 р. В статті висвітлюються думки щодо значення ідей цієї праці на національно-політичне формування свідомості україн- ців у контексті українсько-російських відносин: “Нема сумніву, що праці Драгоманова, коли стануть надбанням рідної йому спільноти, будуть мати великий вплив на розвиток її політичного самоусвідом- лення і будуть сприяти встановленню нормальних взаємин між росі- янами і українцями, бо питання цих взаємин широко і багатобічно висвітлив Драгоманов у згаданих працях... Визнаючи величезне зна- чення російської літератури, Драгоманов висловлює думку, що і укра- їнська література, щоб бути цікавою, мусить іти таким самим шля- хом, тобто висвітлювати по-своєму ті життєві питання, що хвилю- ють тепер культурні народи. Розгортаючи далі цю думку, Драгома- нов робить висновок: “Українське письменство доти не стане на міцні, свої ноги, доки українські письменники не будуть діставати всевітні образовані думки й почуття просто з Західньої Європи, а не через Петербург і Москву” [15, с. 33]... Загальний висновок Драгоманова — це konieczність оновлення українства через нав’язування безпосеред- ніх зносин з європейською наукою, літературою і політикою [16, с. 56], але на даній стадії найближчий до цього шлях таки пролягає “через Москву і Петербург”.

Особливо цікавий для нас є розділ “Чудацьких думок”, присвяче- ний історичному висвітленню зросійщення на Україні. Переконалий, що зросійщення не є системою і що в ньому не винні прогресивні кола російської суспільности, Драгоманов присвячує окремий розділ своєї книжки виясненню питання про “доконечність” для українців спі- льної боротьби з політико-адміністративною централізацією в Росії і як союзника називає ліберальні шари російської суспільности, зок-

рема земства: “На жаль, Драгоманов не досить розгорнув і обґрунтував свої думки в цьому розділі, а пізніше уже ближча до нас сучасність довела і помилковість деяких з них. Надаючи перебільшеного значення російському лібералізму, Драгоманов помилився, покладаючися на нього” [13].

Після смерті Драгоманова українська політична думка пішла в дечому далі, зміцніла, розвинулася, але багато з того, що він говорив, залишилося і до наших днів повним глибокого значення і не втратило своєї ваги і впливу на продовжувачів української справи. З Драгоманова вийшов і Грушевський, і Симон Петлюра... Його іменем і його ідеями були перейняті й активні діячі 80-х років XIX ст. (Іван Франко...та інші). Проте були й інші полемічні оцінки і погляди на роль Драгоманова, наприклад Б. Грінченка. Отже, наприкінці XIX й на початку XX ст. панувала концепція Драгоманова, його ідеї надихали провідних діячів національної революції 1917–1920 рр. Після поразки Української держави, під впливом націоналізму нових поколінь — на Західній Україні під польським, румунським та чехословацьким пануванням і в еміграції — надихаючою стає концепція Грінченка.

Борис Грінченко — видатний культурно-освітній діяч, письменник і публіцист — безперечно, був найяскравішим представником молодого покоління борців за українську національну справу, які наприкінці XIX — на початку XX ст. вийшли на історичну арену як нова сила, сповнена гарячого бажання активізувати придушений російським царизмом український національно-визвольний рух. Проголосивши себе свідомим, національно-активним українством, продовжувачами патріотичної справи Т. Г. Шевченка, вони влітку 1891 р. створили таємне товариство “Братство тарасівців”, яке об’єднувало студентів і викладачів переважно харківських і київських вузів та інших культурно-освітніх діячів. Вони більш рішуче, ніж М. Драгоманов ставили питання про необхідність активних дій у боротьбі за повну культурно-національну автономію українців як окремої нації. Вказуючи на прірву, яка існує на Україні між інтелігенцією й народом, Грінченко вважає головним завданням письменника подолати цю прірву. Але українська інтелігенція інертна, вона звикла слугувати владі й допомагає їй русифікувати українське населення. Грінченко суворо критикує тих, хто пише російською мовою,

і вимагає вживати українську мову не лише в красному письменстві, але й у творах з історії, лінгвістики, навіть з точних наук. Повсякденна культурно-освітня робота по українізації народу була необхідна для консолідації всього населення України, подолання роз'єднаності між селянською більшістю та інтелігенцією, щоб, за словами Б. Грінченка, “виробилася з української нації одна національно самосвідома освічена громада”; тобто, досягнуто об'єднання всіх українців як тих, що під Росією, так і тих, що в Галичині та Буковині. Пропагуючи ці ідеї, тарасівці особливо активно виступали проти помосковлення України. Це фактично було їхнє головне кредо, яке рішуче пропагував і відстоював Б. Грінченко в своїй полеміці з М. Драгомановим у “Листах з України Наддніпрянської”.

Але, велика світова сила щодо імені Драгоманова змушує багатьох провідних діячів української справи вчитуватись у слова цього вченого-енциклопедиста: “Для чистої справи треба чистих засобів, любов до власного народу ніколи не служила перепорою для поважання інших народів, у будь-яких скрутних обставинах життя людей треба триматись високих переконань”.

Виступаючи на мітингу з нагоди 80-ї річниці проголошення самостійності Української Народної Республіки на Софійському майдані в Києві, В. Черновіл одним з уроків незалежної держави назвав “ідеологічний урок”. На початку століття, говорив промовник, модно було бавитися у соціалістичні ідеї. Але Іван Франко ще в 1901 р. у статті “Що таке поступ” зміг передбачити, що буде, коли вдасться побудувати марксистсько-енгельсівську державу: “Він казав, що це буде велика народна тюрма, що неволя, вигнана у двері, залізе через вікна й усядеться так, що її потім ніхто не зможе виштовхнути. Це буде тиранія, якій позаздрять найбільші царі й монархи. Так воно і сталося”.

Суспільно-політичні погляди І. Франка, його ставлення до проблеми вирішення українського питання, ідеал державного і суспільного устрою пройшли тривалий еволюційний шлях: “Почавши з популяризації марксистських ідей, громадівського соціалізму М. Драгоманова, мислитель поступово переходить на ліберально-демократичні позиції, позначені чітко вираженим національним спрямуванням. В останній період своєї активної політичної та наукової діяльності він однозначно визначається як прихильник ідеї державно-політич-

ної незалежності України, хоча і вважає, що здійснення цього ідеалу для його сучасників знаходиться “поза межею можливого” [14].

Отже, маємо зробити певні висновки. Духовними джерелами світогляду В. Чорновола є ідейна спадщина провідних вітчизняних мислителів XIX–XX ст. Т. Шевченка, М. Драгоманова, Б. Грінченка, І. Франка та інших діячів національного відродження, яка постала підґрунтям для формування передового світогляду у середовищі рухівців і увійшла в сконцентрованому вигляді до програми Чорноволовського НРУ.

Ідеї, що закладені в творчості цих діячів щодо української національної справи, є надзвичайно актуальними і для сьогодення. Значна кількість висловлених мудрих думок відіграє і тепер неабияку роль у вирішенні багатьох проблем національно-культурних та державотворчих процесів.

Необхідно пам’ятати: щоразу в історії остаточна загибель державності будь-якого з народів відбувалася в той момент, коли від боротьби за неї відмовлялася зденаціоналізована еліта (керівна, духовна, просвітянська) цих народів, залучаючись до служби чужинцям й асимілюючись.

Література

1. Субтельний О. Україна: історія. — К., 1992. — С. 254.
2. Програма Народного Руху України//www.nru.org.ua
3. Ключковський Ю. Роль В’ячеслава Чорновола у формуванні ідеології Руху. Народний Рух України: Місце в історії та політиці. Матеріали VI Всеукраїнської конференції 16–17 вересня 2005 р., м. Одеса. — Одеса: Астропринт, 2005. — С. 68-71.
4. Чижевський Д. І. Історія української літератури. — К: Видавничий центр “Академія”, 2003. — 568 с. (Альма-матер).
5. Чижевський Д. І. Вказана праця.
6. Розумний Я. Москаль і московство в шевченковій поезії // Сучасність. — 2001. — № 9.
7. Розумний Я. Вказана праця.
8. Чорновіл В’ячеслав. Пульс української незалежності: Колонка редактора / Вступ. ст. та післямова Леся Танюка. — К.: Либідь, 2000. — С. 7–14.
9. Франко И. Речь по поводу 30-летия деятельности... М. П. Драгоманов 1841 — 1895. Его юбилей, смерть, автобиография і спис творів. — Львів, 1896. — С. 26–36.
10. Чорновіл В’ячеслав. Пульс Української незалежності: Колонка редактора/Вступ. ст. та післямова Леся Танюка. — К.: Либідь, 2000. — С. 14.

11. Подається за окремим львівським виданням 1892р., http://www.wu-wien.ac.at/groups/ukraine/dragomanov_dumki.htm
12. Франко І. Речь по поводу 30-летия деятельности.... М. П. Драгоманов 1841–1895. Его юбилей, смерть, автобиография і спис творів. — Львів, 1896. — С. 26-36.
13. Петлюра Симон. Драгоманов про українське питання (М. Драгоманов. “Чудацькі думки про українську національну справу”). — К.: Видавниче Товариство “Криниця”, 1913.
14. Салтовський О. І. Концепції української державності в історії вітчизняної політичної думки (від витоків до початку ХХ сторіччя). — К.: Парапан, 2002. — 396 с.

Ю. Б. Махінла

Одеський державний економічний університет

ІДЕЯ НАЦІОНАЛЬНОГО ВИЗВОЛЕННЯ У НАУКОВІЙ СПАДЩИНІ С. Л. РУДНИЦЬКОГО

Розбудова української національної державності, що триває з 1991 р., поставила на порядок денний, серед іншого, і таке питання: на яких ідейних, ідеологічних засадах творити державність. Звичайно, йдеться про ті інтелектуальні й політичні кола, які априорі за існування і розвиток України як суверенної і незалежної держави, “за” без жодних застережень. Адже в суспільній думці й політикумі представлені і досі ті сили, для яких вищеозначене питання не є актуальним. Тут маються на увазі ті, хто сприймає новітню українську державність як історичну випадковість, як результат збігу певних історичних обставин. Цей спектр сучасного суспільства і політикуму переймається, фактично, зовсім іншим питанням — як і коли припинити “самостійницький експеримент в Україні”, покласти край цій “історичній недоречності”. І хоча такі погляди іноді подаються в достатньо латентній формі, сутність їх від цього не змінюється.

Слід зазначити, що єдино надійним засобом подолання подібних поглядів і думок видається принциповий успіх, довершеність сучасної української державності, в тому числі у політичному, соціальному, економічному, духовно-культурному її вимірі. Особливо важливою, в даному контексті, постає проблема вироблення адекватної си-